

Р. Я. ПИРІГ*

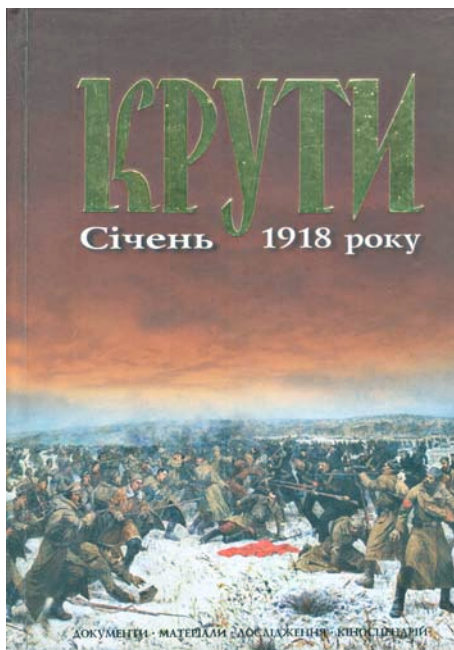
**ФУНДАМЕНТАЛЬНЕ ВИДАННЯ
“КРУТИ. СІЧЕНЬ 1918 РОКУ” –
ДАНИНА ШАНИ ЛИЦАРЯМ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ**

Крути. Січень 1918 року : док., матеріали, дослідж., кіносценарій / Іст.-культурол. т-во “Герої Крут”; упоряд. Я. Гаврилюк. – К. : Вид. центр “Промсвіта”, 2008. – 840 с.: іл.

Прикметною рисою доби національної незалежності України є потужний процес регенерації історичної пам'яті. Тривале замовчування багатьох явищ, подій і постатей нашого складного минулого породило іманентну потребу суспільства ліквідувати “білі плями” історії, дізнатися правду, вшанувати борців за волю українського народу.

Вже понад дев'ять десятиліть одна з сторінок боротьби українців проти більшовицької експансії у січні 1918 р. – бій під Крутами, – є символом героїзму і самопожертви української молоді у боротьбі за державну незалежність. Прикро, але у тогочасних складних і динамічних умовах владний провід УНР не зміг повністю віддати належне звитязі захисників Києва від більшовицької навали. Поразка визвольних змагань залишила чимало нез'ясованих питань навколо крутянської трагедії: від персонального складу загиблих до відповідальності політичного і військового керівництва.

Треба віддати належне зусиллям кількох поколінь української еміграції, які взяли на себе відповідальну місію підтримання пам'яті про героїв Крут. Було зібрано і оприлюднено значний масив споминів безпосередніх учасників бою, політиків і військових, публіцистичні матеріали, художні твори. Однак дефіцит автентичної джерельної бази та надмірна політизація не сприяли встановленню правдивої картини, а тому вели до міфологізації тих подій.

* Пиріг Руслан Якович – доктор історичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки, завідувач відділу історії української революції (1917–1921 рр.) Інституту історії України НАН України.

У роки незалежності України зроблено справжній прорив у вивченні цієї сторінки історії Української революції. Однією з перших праць стала книга світлої пам'яті Івана Ільєнка "Герої Крут" (1995 р.). До висвітлення цієї важливої події долучилися фахові історики С. Білокінь, О. Божко, О. Бойко, С. Кіт, В. Солдатенко та інші.

Порушення цієї історичної теми на державному рівні, системні заходи з відзначення пам'яті захисників Вітчизни дали новий поштовх посиленню суспільної уваги до січневих подій 1918 р. Подвиг героїв Крут став національним символом.

За цих умов ще рельєфніше постає потреба з'ясування історичного контексту світанкової доби української незалежності, під час якої здійснили свій подвиг перші захисники Української Народної Республіки, висвітлення реальних обставин і конкретних дійових осіб. Це імператив історичної правди і справедливості. До цього має спонукати і моральний обов'язок нащадків віддати шану пам'яті доблесних лицарів незалежності.

У низці державних заходів до 90-річчя героїв Крут, одним з найпомітніших став вихід фундаментального видання "Крути: Січень 1918 року. Документи, матеріали, дослідження, кіносценарій" – К., Видавничий центр "Просвіта", 2008, упорядкованого головою ради Історично-культурологічного товариства "Герої Крут" Ярославом Гаврилюком. Поза сумнівом, це – наймасштабніший видавничий проект, присвячений крутянській трагедії (840 с.). Насамперед, його вирізняє синтетичний характер. Тут подано документи, спогади, хроніку, наукові дослідження, художні твори, фотоматеріали тощо.

Археографічний сегмент книги наповнюють півтори сотні документів, хронологічні межі яких охоплюють період від листопада 1917 до вересня 1918 рр. Це дозволяє розглядати події під Крутами в досить широкому історичному контексті. Найбільш інформативними є матеріали про формування студентського куреня, перебіг бойових дій, громадську реакцію на загибель юнаків, а також вшанування їх пам'яті. Опис цих документів свідчить, що евристичний потенціал пошуку оригінальних історичних джерел з цієї теми вже майже вичерпано. Слід погодитися з авторитетною думкою голови редакційної колегії видання С. Білоконя: "Навряд чи можна назвати інший епізод новітньої української історії, так слабо задокументований, як бій під Крутами".

Велику частину книги займають тематичні публікації. Вони репрезентують дев'ять десятиліть рефлексій на події під Крутами українських державних, політичних, військових діячів, літераторів, науковців: В. Винниченка, Д. Дорошенка, Б. Мартоса, О. Удовиченка, П. Шандрука, Є. Маланюка, У. Самчука, П. Мірчука, П. Феденка та інших. Великий обсяг цих матеріалів змусив упорядника подати їх у певній послідовності, виділивши три великих відрізки часу. Хоч вона

й не відзначається достатньою вмотивованістю, все ж служить кращій структуризації книги.

Всі матеріали об'єднано загальним знаменником, оскільки віддають данину шани полеглим за Вітчизну. Однак саме у цих публікаціях простежуються поступове складання легенди, у центрі якої стають лише студенти та гімназисти, символічне порівняння зі спартанцями породжує цифру загиблих у три сотні, участь інших вояків розмито і фактично виходить за контекст важких боїв на підступах до Києва.

Упорядник вчинив цілком логічно, коли подав в окремому розділі новітні дослідження теми. Намагання їх авторів осмислити цей подвиг з позицій сучасних досягнень української історіографії та нового джерельного потенціалу дозволило більш точно передати динаміку подій, персоніфікувати склад учасників бойових операцій, уточнити кількість загиблих вояків студентського куреня, зняти певні елементи міфологічності.

Особливої уваги заслуговують вміщені у виданні фотоматеріали, які органічно поєднують дві епохи – добу Української революції і наше сьогодення, демонструючи духовну спадкоємність поколінь. Вони доносять до сучасного читача світлі образи Героїв Крут і вшанування їх пам'яті нащадками. До канви книги органічно вплітаються й художні твори: поезія, музика і, навіть, кіносценарій.

Відзначаючи незаперечні заслуги і копітку працю упорядника цього фундаментального видання, слід відзначити, що ним, редакційною радою та науковими консультантами було зроблено далеко не все для підвищення інформаційних можливостей книги. На превеликий жаль, вона не має науково-довідкового апарату. Зокрема, не складено іменний покажчик, що позбавляє читача можливості персоналістичної орієнтації. Відсутність наукових коментарів та приміток дуже збіднює документальний блок видання. Не зовсім коректним є публікація документів, без посилань на попереднє, інколи неодноразове їх оприлюднення.

Загалом видання “Крути. Січень 1918 року” є суттєвим комплексним внеском у подальше опрацювання цієї складної і болісної теми. Книга своїм документальним, мемуарним, публіцистичним, фотографічним матеріалом стане у нагоді широкому колу української громадськості – науковцям, педагогам, краєзнавцям, студентській і учнівській молоді.